

برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار در شهر مراغه براساس تکنیک سوات*

ناصر قهرمان^۱ - سیدمحمد سید میرزایی^{۲*} - مصطفی ازکیا^۳

۱. دانشجوی دکتری توسعه اقتصادی، گروه جامعه شناسی، دانشکده علوم اجتماعی واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. استاد گروه جامعه شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران (نویسنده مسئول).
۳. استاد گروه جامعه شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۰ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۱/۱۱/۰۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۱/۰۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۳/۳۱

چکیده

شهر مراغه به دلیل داشتن پتانسیل بالا قابلیت گردشگری خوبی را داراست که با شناخت مزیت‌ها و محدودیت‌های گردشگری آن، می‌توان برنامه‌ریزی خوبی را برای دستیابی به گردشگری پایدار، انجام داد. گردشگری پایدار به دلیل پتانسیل بالای اشتغال‌زایی می‌تواند موجب بهبود روند بیکاری جوانان این شهر باشد برای این منظور با استفاده از روش دلفی کلاسیک نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در گردشگری شهرستان مراغه با استفاده از نظرات همه نخبگان گردشگری شهر که در مجموع ۳۰ نفر بودند، بررسی شد. نتایج براساس تحلیل سوات با استفاده از جدول ماتریس تحلیل شاخص‌های اولویت، اهمیت و اجماع بیانگر این موضوع می‌باشد که وجود آثار تاریخی و باستانی غنی در شهر مراغه و پتانسیل قوی برای سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری مهم‌ترین نقاط قوت و مولفه‌ی آداب و رسوم فرهنگی، به عنوان کم‌اهمیت‌ترین آن‌ها در توسعه گردشگری منطقه مراغه محسوب می‌شود. همچنین عناصر نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و عدم حضور گردشگر کافی از مهم‌ترین نقاط ضعف و در مقابل مولفه‌ی قرارگرفتن شهرستان در مسیر استان‌های آذربایجان غربی و کردستان از سمت غرب به سمت مرکز کشور و بالعکس کم‌اهمیت‌ترین نقاط ضعف در توسعه گردشگری محسوب می‌شوند. در کنار این‌ها پیشینه غنی این شهر به عنوان بهترین فرصت برای جذب گردشگر می‌باشد. با توجه به استراتژی‌های مطرح‌شده در مورد گردشگری شهرستان مراغه می‌توان به استراتژی رقابتی / تهاجمی (SO) تاکید بیشتری داشت؛ زیرا موقعیت طبیعی شهرستان و توسعه اکوتوریسم و ژئوتوریسم و آثار ثبت‌شده تاریخی بسیار در شهرستان موید این موضوع است که بتوان بیشتر در این استراتژی توجه کرد. هرچند این موقعیت طبیعی و یا پتانسیل‌های موجود در زیر ساخت‌های ورزشی در راستای برگزاری مسابقات ورزشی می‌تواند تا حدودی توجه به استراتژی تنوع (ST) را هم در نظر آورد.

واژگان کلیدی: دلفی، گردشگری پایدار، توسعه، سوات، مراغه.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با موضوع «برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار در شهر مراغه براساس تکنیک سوات» می‌باشد که با راهنمایی نویسندگان دوم و سوم در سال ۱۳۹۹ انجام گرفته است.

** E-mail: seyedmirzaie@yahoo.com

۱. مقدمه

روند توسعه شهرها دقیقاً نقشی را بازی کند که انقلاب صنعتی در تحولات اجتماعی ایفا کرده بود. گردشگری در چنین وضعیتی، تحرک و پویایی انسان‌ها را موجب شده و در نظام جهانی به عنوان پدیده‌ای جغرافیایی-اجتماعی مفهوم ارتباط با دیگر فرهنگ‌ها را در مکان‌های مختلف پدید آورده است (Khosravi 2005, 20).

براساس آمارهای اعلام‌شده، در سال ۲۰۱۷ سهم اقتصاد گردشگری در ایران با ارزش افزوده‌ای ۳۰.۷ میلیارد دلار در آمد معادل ۷.۳ درصد از کل تولید ناخالص داخلی ایران می‌باشد. طبق آمارهای ارائه‌شده توسط اداره میراث فرهنگی و گردشگری، شهرستان مراغه با دارا بودن بیش از ۳۰۰ اثر باستانی و تاریخی ثبت‌شده در فهرست آثار ملی قبل از اسلام و بعد از اسلام و آثار طبیعی و آب‌های معدنی می‌تواند بستر و محل مناسبی برای گردشگری باشد. با معرفی آثار تاریخی و طبیعت شهرستان می‌توان به جذب گردشگر کمک نمود؛ لذا با بررسی ابعاد موضوع و نقش گردشگری و اکوتوریسم در بحث توسعه، می‌توان راهکارهای مناسبی در جهت رشد جذب گردشگر ارائه داد. شهرستان به دلیل وجود باغات مختلف میوه به یک منطقه کشاورزی و باغی تبدیل شده است و مشاغل مختلف تبدیلی محصولات کشاورزی به صورت مستقیم و غیر مستقیم در شهر وجود دارد. محصولات تولیدشده در شهرستان سیب و انگور به صورت عمده و سایر میوه‌ها می‌باشد. بر اساس اعلام اداره جهاد کشاورزی سالانه ۳۲۰۰۰۰ تن بیش‌ترین سهم را در تولید این محصولات را در استان داراست و حدود ۵۰ سردخانه نگهداری محصولات و ۱۰ کارخانه خشک کنی و بسته‌بندی انگور و سایر محصولات با ظرفیت تولید ۴۰۰۰۰ تن در سال (آمار اداره صنعت، معدن و تجارت) مشغول فعالیت هستند علاوه بر کشاورزان و باغداران، ۲۰۰۰ نفر به صورت مستقیم در این واحدها کار می‌کنند. علاوه بر این تعداد زیادی به صورت غیرمستقیم از قبل تولید محصولات کشاورزی امرار معاش می‌کنند اما در زمان‌هایی که محصولات کشاورزی دچار سرمازدگی یا به هر نحوی خسارت می‌بینند به دلیل این که مشاغل زیادی در شهر به مبادلات کشاورزی وابسته بوده میزان گردش مالی به شدت کاهش پیدا کرده و رکود بر بازار شهر حاکم شده و میزان درآمد مشاغل مرتبط و غیر مرتبط با کشاورزی کاهش چشم‌گیری می‌یابد. از طرفی براساس اعلام منابع رسمی نرخ بیکاری در شهرستان مراغه ۱۸ درصد بوده (Maragheh County Cooperative and Social Welfare Department) و اضافه شدن بیکاران کشاورزی به شمار بیکاران دائمی مشکلات زیادی را متوجه شهر می‌نماید. به همین دلیل از پتانسیل‌های گردشگری می‌توان برای درآمدزایی و ایجاد اشتغال پایدار در شهر اقدام نمود و در این راستا تحقیق خاصی در شهر صورت پذیرفته است. لذا در این تحقیق قصد آن می‌رود ابتدا به رابطه

گردشگری مولفه‌های قدیمی است که از زمان‌های دور با زندگی انسان‌ها عجین بوده که به تدریج با گذشت زمان به موضوع اساسی تبدیل شده است. در حال حاضر صنعت توریسم در دنیا به از منابع مهم کسب درآمد و یک فعالیت بزرگ اقتصادی برای جوامع انسانی تبدیل شده است. در واقع برنامه‌ریزان و سیاستگذاران گردشگری را به عنوان یکی از ارکان اساسی برای توسعه پایدار می‌دانند. توانمندی و قابلیت بالایی که گردشگری دارد می‌تواند تحولات اقتصادی، اجتماعی بزرگی را رقم بزند به عبارتی این صنعت یکی از مهم‌ترین صنایع جهان که می‌تواند نقش چشم‌گیر و بالایی در در بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی داشته باشد از این‌رو این صنعت، از سوی خبرگان، و برنامه‌ریزان اقتصادی در توسعه جوامع مختلف مورد توجه قرار گرفته است. به عبارتی مفهوم توسعه پایدار در صنعت گردشگری با مفهوم احترام به طبیعت همراه است، این امر بدان معناست که برخلاف تسلط بر طبیعت، احترام به طبیعت، نوعی از انواع اکتشافات نسبت به زندگی است. این احترام بهترین پاسخی است که می‌توان براساس قانونمندی‌های موجود در طبیعت، مناسب‌ترین روش برای همراهی مسالمت‌آمیز انسان در کنار طبیعت دانست.

در واقع مهم‌ترین توجیه برای توسعه گردشگری توانمندی بالقوه‌اش در امر توسعه به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. هرچند گردشگری از بخش‌های مهم اقتصادی و بستری مناسب برای رونق اقتصاد و درآمدزایی شهر و روستا در اغلب کشورهای توسعه‌یافته می‌باشد اما در جوامع در حال توسعه، گردشگری به عنوان مولفه‌ای اساسی برای توسعه اقتصادی و درآمدزایی مورد توجه قرار گرفته است. امروزه اگرچه در اکثر کشورها گردشگری به عنوان رکن اساسی در سند توسعه ملی محسوب می‌شود بلکه به عنوان یک بخش اقتصادی، منبع مهمی برای اشتغال، درآمد، تبادلات خارجی و همچنین، وسیله بالقوه توزیع ثروت ملل غنی جهان نیز محسوب می‌گردد. البته باید توجه داشت که ویژگی‌های خاصی که مقوله گردشگری دارد آن را به عنوان فعالیت اقتصادی-اجتماعی و روابط پیچیده‌ی بین آن و سایر تحولاتی که در اقتصاد سیاسی جهان رخ می‌دهد می‌تواند سهم آن را در توسعه کاهش دهد (Aghajani and Azkia 2015, 9).

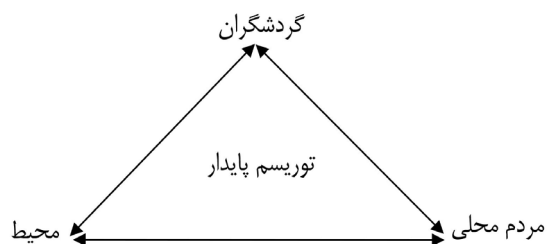
امروزه پدیده گردشگری گسترش جهانی پیدا کرده است. دلیل این امر هم می‌تواند توسعه صنعت‌های به روز و توسعه نظام سرمایه‌داری در حال حاضر باشد. جریان‌های مختلف سرمایه، فرهنگ و اطلاعات در چارچوب نظام نوین مدیریتی، مرزها را درنوردیده است. این جریان‌ها دوشادوش عواملی مانند افزایش درآمد، سطح رفاه عمومی، بهبود اوقات فراغت و ارتباطات، به گردشگری جلوه‌ی خوبی بخشیده است و موجب شده است گردشگری در

گردشگری پایدار را می‌توان حاصل تلاش برای دستیابی به توسعه پایدار در همه ابعاد دانست. هدف اصلی در تشریح مفهوم گردشگری پایدار، ارائه روش‌های اصولی و دارای منطق در بهره‌گیری از همه منابع از جمله طبیعی و انسانی و جلوگیری از کاربست غیر علمی منابع مذکور می‌باشد. توسعه گردشگری پایدار دارای سه جنبه است:

۱. حفظ محیط زیست
۲. حفظ منابع و میراث فرهنگی
۳. احترام به منابع (Azkia and Emani 2015, 329).

به عبارتی دیگر می‌توان گفت که رویکردی که در گردشگری پایدار مدنظر است، گردشگری را در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داده و رابطه مثلث‌وار بین جامعه گردشگرپذیر از یک سو و گردشگران را از سوی دیگر با صنعت توریسم برقرار ساخته و هدفش این است که فشارهای موجود بین سه ضلع مثلث را مورد تعدیل قرار داده و در طولانی‌مدت موازنه‌ای را بین آن‌ها برقرار سازد (Roknodin Eftekhari, Mahdavi, and Poortaheri 2011, 5).

شکل ۱: رابطه گردشگر و میزبان و محیط (مثلث توریسم پایدار)

بنابراین زمانی باید توسعه گردشگری را پایدار بدانیم که تخریب‌زا نبوده و باعث حفظ منابع مختلف برای نسل‌های آینده گردد. در واقع توریسم پایدار، باید قادر باشد در یک محیط به صورت نامحدود مداومت داشته و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط زیست زبان‌آور نبوده و تا حدی فعالیت آن به سایر فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی آسیب وارد نسازد.

دیدگاه‌های مختلفی زمینه گردشگری و توسعه آن وجود دارد. در دیدگاه حمایتی گردشگری به عنوان یک صنعت مولد که موجبات رشد اقتصاد و توسعه کشورها را فراهم می‌سازد، در نظر گرفته می‌شود. در زمان‌هایی که برای بیش‌تر کشورها، اهمیت مسائل اقتصادی به مراتب بیش‌تر بوده و مقوله گردشگری، به عنوان یک عامل در راستای جذب و افزایش قدرت ارزی مدنظر قرار می‌گیرد، این دیدگاه طرفداران بسیاری دارد. در این دیدگاه به جنبه‌های اقتصادی گردشگری توجه بیش‌تری شده و برنامه‌ریزان حوزه گردشگری، به نقش اساسی آن در رفع مشکلات اقتصادی جوامع توجه می‌کنند، دیدگاه حمایتی

بین تعداد گردشگران و توسعه زیرساخت‌های گردشگری شهرستان پرداخته شود و در ادامه از طریق پرداختن به پتانسیل‌های گردشگری و اکوتوریسم، حتی ژئوتوریسم شناسایی و برجسته‌سازی آن، بتوان به راهکارهایی برای جذب گردشگر دست یافت تا از این طریق بتوان قدم‌هایی برای اشتغال و درآمدزایی در شهر برداشت. بنابراین تحقیق حاضر در جستجوی راهکارهایی هم برای جذب گردشگر خواهد بود.

اهداف اصلی در این تحقیق عبارتند از:

- ارزیابی پتانسیل‌های گردشگری شهر مراغه
- شناسایی مشکلات، مسائل و توانمندی‌های موجود در فضای گردشگری شهر مراغه و ارائه راهکارهایی برای توسعه صنعت گردشگری پایدار در جهت اشتغال‌زایی.

۲. چارچوب نظری

گردشگری ریشه در حرکت و جابه‌جایی دارد و تحرک بخش جدایی‌ناپذیر زندگی انسان‌ها محسوب می‌شود. از همین رو می‌توان گفت که قدمت گردشگری شاید به درازای عمر بشر بوده و فقط اشکال و اهداف آن در زمان‌ها و مکان‌های مختلف متفاوت بوده است. صنعت گردشگری در ایران از پنجاه سال پیش به این طرف به منظور شناساندن تمدن و افتخارات این سرزمین باستانی در حوزه‌های مختلف به صورت رسمی شروع شد و برای اولین بار در سال ۱۳۱۴، اداره‌ای به نام اداره امور جهانگردی در وزارت کشور به وجود آمد. بعد از سال ۱۳۲۰، اداره امور جهانگردی جای خود را به شورای عالی جهانگردی داد. این شورا هر هفته یک‌بار در وزارت کشور تشکیل می‌شد و امور اداری آن را اداره سیاسی وزارت خانه مزبور انجام می‌داد. در سال ۱۳۳۳، با توجه به این که جذب گردشگر خارجی با توجه به بعد اقتصادی آن و روابط حسنه‌ای بین دولت برقرار می‌کند مورد توجه قرار گرفت؛ به همین خاطر بار دیگر اداره امور جهانگردی در وزارت کشور تشکیل شد. در سال ۱۳۴۲، سازمان جذب گردشگران در راستای سیاست‌گذاری و اقدامات مؤثر برای توسعه صنعت جهانگردی و گردشگری تاسیس شد و در سال ۱۳۵۴، این سازمان با وزارت اطلاعات وقت ادغام شد و تحت نام وزارت اطلاعات و جهانگردی کار خود را شروع (Khajehnaei, Zand Moghadam, and Korkeh 2021).

در حال حاضر رویکرد اصلی که در برنامه‌ریزی گردشگری و در سایر انواع توسعه به کار می‌رود، بحث توسعه پایدار است. بر اساس روش توسعه پایدار، منابع گردشگری بایستی برای استفاده نسل‌های آینده حفظ شوند و در عین حال، برای جامعه فعلی قابل استفاده و مفید باشند. بنابراین برنامه‌ریزی گردشگری نیازمند برنامه‌ریزی اصولی است که مبنای توسعه پایدار گردشگری بر اساس آن بنا نهاده شده است (Taghvaei and Safar Abadi 2011).

این مقوله دارای ابعاد پیچیده‌ای است از این رو باید به دنبال راهکارهای مناسب برای ارزیابی شرایط و پیامدهای رهیافت گردشگری در شهرها بود.

کاظمی و همکارانش (۱۳۹۲) تحقیقی با عنوان بررسی استراتژی موجود در توسعه گردشگری استان لرستان با استفاده از تحلیل SWOT به صورت کیفی بر روی گردشگران و صاحبان مشاغل گردشگری انجام داده است که استان لرستان با وجود داشتن مناطق بکر گردشگری، تاریخ کهن، میراث فرهنگی بی بدیل، موقعیت عالی و فرصت‌های استثنایی همچون افزایش انگیزه مسافرت در بین مردم، وجود کارشناسان زبده و شرایط آب و هوایی و طبیعی مناسب در استفاده از توانمندی‌های موجود گردشگری با ضعف‌ها و تهدیدهایی گریبان‌گیر است.

مهدی‌زاده و همکارانش (۱۳۹۲) تحقیقی با عنوان بررسی وضعیت گردشگری ورزشی در شهر مشهد بر اساس تحلیل SWOT انجام داده است. این تحقیق ۱۰۵ نفر از اساتید دانشگاه، کارشناسان تربیت‌بدنی، کارشناسان گردشگری و راهنماهای تورهای گردشگری را شامل شده که همه افراد به عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که از دیدگاه شرکت‌کنندگان در تحقیق، کیفیت اسکان در هتل‌ها به عنوان مهم‌ترین نقطه قوت، فقدان کارشناسان زبده در پست‌های مختلف مهم‌ترین نقطه ضعف، رونق‌پذیر بودن بازار در مشهد مهم‌ترین فرصت و عدم اسپانسر مالی ورزشی به عنوان مهم‌ترین تهدید در زمینه گردشگری ورزشی در شهر مشهد می باشد. همچنین در اولویت‌بندی انواع شاخص‌ها شاخص اقتصادی و بازاریابی مؤثرترین شاخص در زمینه گردشگری ورزشی مشهد شناخته شده است.

تحقیقاتی که در رابطه با موضوع مورد مطالعه در خارج از کشور انجام شده است می‌توان به مواردی از این قبیل اشاره کرد:

رحمان نورکوویچ (۱۹۹۹) در دانشگاه بوسنی و هرزگوین از سال ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۵ تحقیقی انجام داده است که در آن، تاثیر گردشگری بر توسعه منطقه‌ای بوسنی و هرزگوین با توجه به توزیع منابع توریستی را مدنظر قرار داده است. با توجه به روند کلی گردشگری بر جهان، گردشگری بر کل اقتصاد بوسنی و هرزگوین تاثیر دارد. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که منابع توریستی در منطقه بوسنی و هرزگوین به طور کامل استفاده نشده و دلیل این امر توسعه ضعیف شبکه ترافیکی و نبود هتل‌های مدرن می‌باشد.

مارگاریتا پدران (۲۰۱۳) استادیار دانشگاه رم تحقیقی با عنوان «سیاست‌های توسعه اقتصاد محلی و توریسم با نگرشی بر توانمندی و فرهنگ» انجام داده است. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که: بین گردشگری و توسعه اقتصاد محلی رابطه مستقیم وجود دارد. بر این اساس صنعت گردشگری به مهم‌ترین صنعت در ایتالیا تبدیل

به توسعه مسائلی از قبیل توسعه تأسیسات و زیرساخت‌ها در جلب گردشگر اهمیت ویژه‌ای قائل هستند و از این طریق تلاش دارد مشکلات اقتصادی جامعه را حل کرده یا کاهش دهد (Yasoori, Ramezanpour, and Qani Pour- Tafreshi 2012, 58).

اما طرفداران دیدگاه نظارتی اعتقاد دارند که اگر دولت‌ها در توسعه گردشگری نقش نظارتی ایفا نکنند، با مبانی توسعه پایدار در راستای حفظ منابع مختلف کشورها مغایرت خواهد داشت. در برخی از کشورها، وقتی توسعه گردشگری به منظور مقاصد اقتصادی زود بازده، به صورت پایدار لحاظ نشده می‌تواند منابع طبیعی را تخریب کرده و اثرات منفی در تولید ارزش‌های افزوده را به همراه داشته باشد (Khajehnaei, Zand Moghadam, and Korkeh) (Abadi 2021).

دیدگاه سازگاری به صورت تلویحی دخالت دولت در امور مربوط به فعالیت‌های گردشگری را می‌پذیرد. بر اساس دیدگاه سازگاری، دولت‌ها می‌کوشند تا سیاست‌های مناسب گردشگری برای کشور خود را انتخاب کرده، تا از این طریق بتوانند یک سازگاری و تطابق بین مصالح عمومی و توسعه گردشگری فراهم نمایند و به جای تهدید گردشگری، آن را با مصالح و منافع کشور در زمینه‌های مختلف هماهنگ سازند.

دیدگاه دانش‌مدار: در دهه ۱۹۹۰ با افزایش توسعه گردشگری به یک موضوع تخصصی دیده شد؛ رویکردی به وجود آمد و این رویکرد با مشکلات اجرایی روبه‌رو بوده و در بسیاری از جوامع در حال توسعه آن را بهانه‌ای برای حضور استعمار غرب تلقی نمی‌کنند. در این دیدگاه تاسیس مراکز علمی گردشگری و توسعه تحقیقات گردشگری بسیاری مورد تاکید قرار گرفت. از همین رو بود که رشته‌ی علمی مستقل به نام گردشگری و جهانگردی برای بسط و توسعه گردشگری و صنعت توریسم به وجود آمد (Aghajani and Azkia 2015).

۳. پیشینه تحقیق

در زمینه گردشگری تا کنون مطالعات داخلی و خارجی زیادی چه در بعد کلی و چه در بعد موردی انجام پذیرفته که این مسأله را از ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و غیره، مورد بررسی قرار داده است. تحقیقاتی که در رابطه با این موضوع در داخل کشور انجام شده است بسیار است که می‌توان از جمله موارد زیر را بر شمرد:

مافی و سقایی (۱۳۸۸) پژوهشی را با عنوان کاربرد مدل MS-SWOT در تحلیل مدیریت گردشگری کلان‌شهر مشهد انجام داده‌اند، در این تحقیق مدیریت گردشگری شهری، می‌تواند به عنوان وزنه‌ای در تعادل بخشی برای رسیدن به گردشگری پایدار شهری عمل نماید که هرگونه عدم کارایی مدیریت شهری در زمینه گردشگری در عصر حاضر، پیامدهای سوء بسیاری را به دنبال دارد. زیرا که

شاخص‌هایی برای بهبود وضعیت و زیرساخت‌های گردشگری هستند؛ هدف تمامی مکان‌ها به‌خصوص شهرها برای جذب گردشگر در راستای ایجاد اشتغال و درآمد پایدار برای ساکنان شهر می‌باشد. این تحقیق هم به دنبال همین هدف بوده و می‌خواهد با ارزیابی پتانسیل‌های گردشگری به اشتغال و درآمد پایدار دست پیدا کند.

۴. محدوده مورد مطالعه

مراغه دارای وسعتی برابر ۲۱۸۶ کیلومتر مربع است که ۴۰۸ درصد از مساحت کل استان آذربایجان شرقی را شامل شده. در ۱۳۰ کیلومتری شهر تبریز در جنوب استان واقع شده و از سمت شمال با تبریز، و از سمت جنوب با استان آذربایجان غربی از سمت غرب با شهرستان‌های بناب، عجبشیر و ملکان از سمت شرق با شهرستان‌های بستان‌آباد، هشترود و چارواپماق، هم‌مرز است. مراغه از نظر جغرافیایی از دو بخش جدا از هم تشکیل شده است. بخش مرکزی و جنوبی شهرستان، به‌صورت دشت و بخش شمالی که شامل دامنه‌های جنوبی ارتفاعات سهند می‌باشد، به صورت کوهستانی و ناهموار است. رودخانه‌های لیلان‌چای، مردق‌چای و صوفی‌چای از رودخانه‌های مهم تأمین‌کننده آب کشاورزی شهرستان بوده که از کوه‌های سهند سرچشمه گرفته و به سمت دریاچه ارومیه سرازیر می‌شوند. «شهر مراغه در جنوب شهرستان تبریز در ساحل رودخانه صافی‌رود واقع شده است. صافی‌رود از کوه سهند سرچشمه گرفته و تا مراغه می‌رسد و آن‌گاه به سمت غرب جاری شده و به دریاچه ارومیه می‌ریزد. کلمه مراغه مختصر شده‌ی «قریه المراغه» به معنی چراگاه‌ها می‌باشد و گویند سابقاً ایرانیان آن را افزاره‌رود می‌گفتند» (Sepehrvand 2002, 52).

شهر مراغه دارای ۳۰۰ اثر به‌جا مانده از ادوار گذشته است که بیش از ۱۱۰ اثر در فهرست میراث ملی ثبت شده. از زمان‌های مختلف تاریخی، بستر و محلی مناسب و مساعد برای رشد عالمان و هنرمندان متعددی در طول تاریخ بوده و هست.

شده است و تداوم این موضوع نیازمند حمایت همه‌جانبه دولت می‌باشد.

جاس ول (۲۰۱۴) تحقیقی با عنوان نقش صنعت توریسم در توسعه هند با هدف بررسی نگرش‌ها و رفتارهای هندیان نسبت به میهمانان خارجی و احترام بیش‌تر نسبت به آن‌ها در زمان حضورشان و همچنین بررسی نقش توریسم بر رشد اقتصادی هند انجام داده است. این مقاله به صورت تحلیل ثانوی کار شده که در آن نقش توریسم بر توسعه هند مثبت ارزیابی شده و همچنین این بررسی به دنبال راهکارهایی برای یافتن جلب بیش‌تر توریست در هند بوده؛ زیرا سیاست دولت حمایت از این راهکارها برای افزایش درآمد از صنعت توریسم می‌باشد. برای جذب هر چه بیش‌تر گردشگران باید کمپین‌های تبلیغاتی در مناطق توریستی انجام شود. مراحل مسافرت هوایی در فرودگاه‌ها باید ساده شود. در ضمن تخریب محیط زیست، به دلیل گردشگری و حیات وحش باید هنگام ترویج گردشگری مورد توجه قرار گیرد. گردشگری سازگار با محیط زیست باید ارتقا یابد. زیرا مشاهده حیات وحش استرس را بر حیوانات وارد کرده و الگوهای رفتاری آن‌ها را تغییر داده است. سر و صدا و آشفته‌گی ایجادشده توسط گردشگران بر الگوی رفتاری آن‌ها تأثیر منفی دارد.

شیونس (۱۹۹۹) تحقیقی به صورت مطالعه موردی در دانشگاه ماسی نیوزلند با عنوان اکوتوریسم و توانمندسازی جوامع محلی صورت داده است. این تحقیق در ابعاد توانمندسازی اقتصادی، روانی، اجتماعی و سیاسی بررسی شده است. نتیجه آن که فرآیند توانمندسازی به عنوان یک فرآیند بهینه برای کمک به تجزیه و تحلیل اثرات اجتماعی، اقتصادی، روانی و سیاسی اکوتوریسم بر جوامع محلی ارائه شده است؛ یعنی گردشگری به دنبال آن است تا بتواند هم اکوتوریسم را حفظ کرده و هم آن را ارتقا و توسعه دهد. در این صورت است که با مشارکت جوامع محلی می‌توان هم به حفظ طبیعت همت داشت و هم از این طریق اشتغال و درآمد پایدار ایجاد کرد.

با توجه به پیشینه تحقیقات داخلی و خارجی در رابطه با گردشگری و توسعه آن همه تحقیقات به دنبال یافتن

شکل ۲: نقشه و محدوده شهر مراغه

به سوالات، در مرحله بعد سوالاتی که نمره کم‌تر از ۴ داشتند و یا سوالاتی که از طرف نصف به‌علاوه ۱ افراد نمره کم‌تر از ۴ گرفته بودند حذف شده و بقیه سوالات برای راند سوم آماده شد. در راند سوم و پایانی با اعلام این که موارد مذکور از طرف افراد چه نمره‌ای دریافت کرده‌اند از پاسخگویان و خبرگان گردشگری خواسته شد تا موارد مذکور را با دادن نمره ۱ تا ۴ اولویت‌بندی کنند. بعد از جمع‌آوری نتایج اقدام به محاسبه شاخص‌های اولویت، اهمیت و شاخص اجماع نمودیم.

۵-۱- روش دلفی و انواع آن

تعریف‌های مختلفی از روش دلفی در کتاب‌ها و مقالات متعدد ذکر شده که از جمله: توروف، دلفی را روشی می‌داند که به وسیله آن براساس شکل‌گیری فرآیند گروهی که به افراد گروه امکان می‌دهد تا با مسائل به صورت کلی درگیر شوند و یا دالکی (۱۹۶۷) و براون (۱۹۶۸) روش دلفی را مجموعه‌ای از روش‌هایی دانسته برای تلیخیص و اصلاح نظرات یک گروه که معمولاً افرادی متخصص‌اند. همچنین بر اساس دیدگاه ماسینی (۱۹۹۳) دلفی روشی است که به وسیله آن به همگرایی و توافق نظرات گروهی از متخصصان درباره موضوعی خاص پرداخته می‌شود. این قضاوت جمعی از متخصصان گرچه دیدگاه‌ها و نقطه نظرات ذهنی مختلف را فراهم می‌آورد ولی قابل اعتمادتر از بیانات فردی و شخصی و در نهایت پی‌آمد آن عینیت و دقت هرچه بیشتر است و از دید لانگ روش دلفی روش مطالعاتی است که مخصوصاً برای بررسی آینده و پیش‌بینی آن به کار می‌رود (Saroorkhani 2004, 91).

وودنبرگ انواع دلفی را به سه گروه تقسیم می‌کند: دلفی سنتی: این نوع دلفی که همان روش استفاده‌شده توسط ابداع‌کنندگان آن است دو کاربرد دارد؛ پیش‌بینی و برآورد شاخص‌هایی که ناشناخته است. از این روش برای تعیین میزان توافق نگرش خبرگان درباره پیشرفت‌های آینده در زمینه علم و تکنولوژی نیز استفاده می‌شود. دلفی سیاستی در پی رسیدن به توافق نیست، بلکه به دیدگاه‌های مخالف در زمینه یک موضوع سیاسی روز می‌پردازد. هدف اصلی در این نوع دلفی رسیدن به دیدگاه‌های موجود در اجتماع است. دلفی تصمیم‌گیری برای رسیدن و دستیابی به تصمیمات مشترکی است که افراد مختلف در مورد مسئله خاص در مورد آن لحاظ می‌کنند. معمولاً موضوع تصمیم‌گیری موضوعی پیچیده، چندبعدی بوده و فرآیند ارتباط ساختاری یک گروه متخصص در حل صحیح و ریشه‌ای آن موثر است (Ahmadi and Nasiriani 2008, 176).

۵-۲- نحوه محاسبه شاخص اجماع

این شاخص بیانگر موضوعی است که خبرگان و صاحب‌نظران در این مطالعه تا چه حد نسبت به آیت‌های

در منابع تاریخی از مراغه به عنوان محل تولد زرتشت پیامبر نام برده شده و دانشمندان بر این باورند که این پیامبر در اطراف کوه سهند که در اوستا از آن با نام اسنوند یاد شده است متولد گردیده است. مراغه در سال ۶۱ هجری قمری به تصرف اعراب درآمد و از پایگاه‌های آنان به شمار می‌آمده است. یاقوت حموی در کتاب برگزیده خود می‌گوید مراغه «در آذربایجان شهرستانی است مهم و دارای باغ‌های بسیار و میوه‌های خوب و گوارا. دانشمندان زیادی در فنون مختلف از آن شهر برخاسته اند» (Hamavi 1983, 172). در حدود العالم ذکر شده است که مراغه شهریست بزرگ و خرم و با نعمت و آب‌های روان و باغ‌های خرم و یک بارو داشت محکم (که) پسر بوساج ویران کرد (Sepehrvand 2002, 49). از آثار مهم و تاریخی مراغه می‌توان به گنبد سرخ ۵۴۲ هجری، برج مدور ۵۶۳ (هجری قمری) دوره سلجوقی، گنبد کبود زمان ایلخانی ۷۲۵ هجری قمری، معبد مهر زمان زرتشتیان، مقبره آق‌الار، مقبره اوحدی مراغه‌ای، کلیسای هوانس مربوط به قرن ۵ و ۶ هجری قمری، رصدخانه خواجه نصرالدین طوسی مراغه، موزه تخصصی ایلخانی، غار طبیعی (هامپوبیل)، مساجد قدیمی، سد علویان و باغات زیبای اطراف اشاره کرد.

۵. روش تحقیق

در این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌های موردنیاز از روش دلفی تصمیم و مطالعات میدانی استفاده شده و با توجه به اطلاعات به‌دست آمده به بررسی نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود برای توسعه گردشگری بر اساس مدل SWOT پرداخته شده است. سوات یک روش کیفی است. دلیل انتخاب این روش این است که در روش کیفی ما به دنبال مصاحبه هدفمند با افرادی هستیم که در آن موضوع بیش‌ترین تجربه را دارند و می‌توان در مورد موضوع خاصی به نظرات آن‌ها استناد کرد. لذا در این تحقیق به نظرات تخصصی و دیدگاه کارشناسان و متخصصان امر گردشگری برای توسعه این مقوله توجه شده است. برای اجرای روش دلفی سه راند را در نظر گرفتیم؛ از همه خبرگان گردشگری که شامل کارشناسان و فعالین این حوزه که ۳۰ نفر بودند در راند اول از آن‌ها خواسته شد تا نظرات خود را در چهار قسمت در مورد نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهایی که برای گردشگری شهر مراغه متصور است بیان نمایند. در این مرحله این ۳۰ نفر نظرات خود را مطرح کردند که بعد از جمع‌آوری نظرات خبرگان و جمع‌بندی در راند دوم همه نظرات جمع‌آوری‌شده بار دیگر به همه خبرگان گردشگری ارسال گردید تا نظرات خود را در مورد هر یک از موارد مطرح‌شده به‌وسیله طیف لیکرت (کاملاً موافق- موافق- نظری ندارم- مخالف و کاملاً مخالف) بیان نمایند. در این راند بعد از دریافت و جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها و دادن نمره از ۱ تا ۵

طراحی شد: الف) کاملاً موافقم، ب) تا حدی موافقم، ج) تا حدی مخالفم و، د) کاملاً مخالفم. پس از گردآوری داده‌ها در این مرحله، شاخص اجماع به شکل زیر محاسبه شده است:

$$(تعداد پاسخ‌ها به گزینه الف \times ۲) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه ب \times ۱) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه ج \times -۱) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه د \times -۲)$$

تعداد پاسخ‌ها به گزینه الف تا د

این شاخص نیز در مرحله دوم تکنیک دلفی و پس از حصول نتایج شاخص اجماع در مورد نقاط قوت و ضعف و تهدیدها و فرصت‌ها از سوی خبرگان مورد استفاده قرار گرفت. در این مرحله از میزان اهمیت معرف‌های عملیاتی برآمده از آن با چهار گزینه نظرخواهی شد که هر یک از پاسخگویان می‌توانستند از بین «زیاد، متوسط، کم و بی‌اهمیت» گزینه‌ای را انتخاب کنند. شاخص اهمیت نیز به صورت زیر محاسبه شده است:

$$(تعداد پاسخ‌ها به گزینه زیاد \times ۱۰۰) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه متوسط \times ۵۰) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه کم \times ۲۵) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه بی‌اهمیت \times ۰)$$

تعداد کل پاسخ‌ها

قوت وضعف و تهدیدها و فرصت‌ها را اولویت‌بندی کند. در این مرحله پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات مراحل قبلی، از افراد مورد مطالعه، درباره میزان اولویت موارد مورد توافق و دارای اهمیت نظرخواهی شد و آن‌ها پاسخ‌های خود را با انتخاب یکی از گزینه‌های «اولویت زیاد، اولویت متوسط و اولویت کم» بیان کردند. شاخص اولویت نیز به صورت زیر محاسبه شده است:

$$(تعداد پاسخ‌ها به گزینه اولویت زیاد \times ۱۰۰) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه اولویت متوسط \times ۵۰) + (تعداد پاسخ‌ها به گزینه اولویت کم \times ۲۵)$$

تعداد کل پاسخ‌ها

گردشگری به ترتیب با میانگین وزنی ۰.۱۳، ۰.۹ و ۱.۱۲ کم اهمیت‌ترین نقاط قوت داخلی شناخته شده‌اند. بر اساس اطلاعات جدول مولفه‌ها نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی گردشگری، عدم حضور گردشگر در منطقه، فقدان سرمایه‌گذاری دولتی در این منطقه، به ترتیب با میانگین وزنی ۱.۳، ۱.۱۷ و ۱.۰۷ مهم‌ترین نقاط ضعف داخلی هستند. در مقابل ناکافی بودن تجهیزات و امکانات تفریحی و نامناسب بودن امکانات اقامتی و رفاهی به ترتیب با میانگین وزنی ۰.۷۷ و ۰.۸۳ از اهمیت پایینی در بحث ضعف‌های داخلی برخوردارند. علاوه بر این مولفه‌های دارا بودن پیشینه غنی شهرستان به دلیل پایتخت ایران در گذشته و ثبت این اتفاق در کتب تاریخی، وجود آب و هوای مطبوع و باغات منطقه مراغه برای جذب توریست به ترتیب با میانگین وزنی ۱.۵ و ۱.۴۳ با اهمیت‌ترین فرصت‌های بیرونی شناخته شد و در مقابل مولفه‌های قرارگرفتن شهرستان مراغه در مسیر

گردشگری، نظر موافق دارند. لازم به ذکر است که نقاط قوت و ضعف و تهدیدها و فرصت‌ها بر اساس نظرات و پیشنهادات پاسخگویان انتخاب شده است. اما برای به اجماع رسیدن در باب معرف‌های این فرایند، پنج گزینه

هرچه این شاخص به سمت عدد صفر میل کند نشان دهنده‌ی عدم توافق در آراء در باب آیتم مورد نظر و هر چه مقدار آن از صفر دورتر باشد نشانگر توافق بر سر موضوع مورد نظر است.

۵-۳- نحوه محاسبه شاخص اهمیت

این شاخص بیانگر میزان اهمیتی است که صاحب‌نظران برای نقاط قوت وضعف و تهدیدها و فرصت‌ها قائل بوده‌اند.

هرچه هریک از آیتم‌ها، به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد بیانگر اهمیت بیش‌تر این موضوعات و هرچه نمره شاخص گرایش به صفر داشته باشد بیانگر اهمیت کم‌تر موضوعات مورد نظر نزد مطالعه‌شوندگان است.

۵-۴- نحوه محاسبه شاخص اولویت

این شاخص در مرحله سوم استفاده شد و تلاش دارد نقاط

هرچه «شاخص اولویت» آیتم‌ها به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد بیانگر اولویت بیش‌تر آن آیتم و هر چه نمره شاخص به سمت صفر گرایش داشته باشد بیانگر اولویت کم‌تر آیتم مورد نظر از نگاه خبرگان بوده است (Azad Armaki, Mobaraki, and Shahbazi 2012, 20).

۶. یافته‌های تحقیق

بر اساس داده‌های جدول ۱، تحلیل سوات نشان می‌دهد که از دیدگاه خبرگان، مؤلفه‌های پتانسیل قوی برای سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری، وجود آثار تاریخی و باستانی غنی و میهمان‌نوازی مردم به ترتیب با میانگین وزنی ۱.۵۳، ۱.۵ و ۱.۴۷ مهم‌ترین نقاط قوت‌اند و پس از آن‌ها وجود محصولات باغی و دامی و سبزیجات کوهی جهت ایجاد بازارچه محلی با میانگین وزنی ۱.۴ در درجه اهمیت بعدی قرار دارد. در مقابل آداب و رسوم فرهنگی، دریاچه سد خاکی سه‌سند و درآمدزا بودن صنعت

استان‌های آذربایجان غربی و کردستان از سمت غرب به سمت مرکز کشور و بالعکس و پایین بودن فضای نامناسب تفریحی در شهرهای همجوار به ترتیب با میانگین وزنی ۰.۹ و ۰.۵۷ از اهمیت پایینی در فرصت بیرونی برخوردار بودند.

جدول ۱: ماتریس تحلیل SWOT (رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی)

تحلیل SWOT				شاخص اولویت	شاخص اهمیت	شاخص اجماع	رتبه
قوت‌ها (S)							
۱	۱.۵۳	۹۰	۹۲.۵	S ₁ = پتانسیل قوی برای سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری			
۴	۱.۴	۸۵.۸۳	۸۷.۹۱	S ₂ = محصولات متنوع باغی و دامی و سبزیجات کوهی جهت ایجاد بازارچه‌های محلی			
۱۱	۰.۱۳	۴۲.۵	۴۵.۸۳	S ₃ = آداب و رسوم و فرهنگ			
۵	۱.۳۳	۷۷.۵	۸۰.۸۳	S ₄ = حس مشارکت مردم در برنامه‌های گردشگری			
۲	۱.۵	۸۶.۶۶	۸۸.۳۳	S ₅ = وجود آثار تاریخی و باستانی غنی			
۷	۱.۲۳	۷۶.۶۶	۷۷.۵	S ₆ = وجود باغات و طبیعت بکر			
۳	۱.۴۷	۸۴.۱۶	۸۷.۵	S ₇ = مهمان‌نوازی مردم منطقه			
۶	۱.۲۷	۷۵	۷۷.۵	S ₈ = وجود ارتفاعات مختلف به‌خصوص کوه سهند			
۱۰	۰.۹	۶۵	۶۶.۶۶	S ₉ = دریاچه سد خاکی علویان			
۹	۱.۱۳	۷۱.۶۶	۷۴.۱۶	S ₁₀ = وجود رودخانه‌های مختلف			
۸	۱.۲	۷۵	۸۰	S ₁₁ = درآمدزا بودن صنعت گردشگری			
ضعف‌ها (W)							
۴	۱.۰۷	۷۳.۳۳	۷۵.۸۳	W ₁ = فقدان برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی در این منطقه			
۳	۱.۱	۷۰	۷۲.۵	W ₂ = عدم تمایل مردم منطقه به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری به دلیل عدم آشنایی با صنعت توریسم			
۲	۱.۱۷	۶۵.۸۳	۶۷.۵	W ₃ = عدم حضور گردشگر کافی در منطقه			
۵	۱	۶۶.۶۶	۶۸.۳۳	W ₄ = نامناسب و ناکافی بودن امکانات خدماتی و بهداشتی			
۶	۰.۸۳	۸۷.۵	۸۹.۱۶	W ₅ = نامناسب و ناکافی بودن امکانات اقامتی و رفاهی			
۱	۱.۳	۷۵.۸۳	۷۶.۶۶	W ₆ = نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی (جاده و غیره)			
۷	۰.۷۷	۵۵.۸۳	۶۰	W ₇ = ناکافی بودن تجهیزات و امکانات تفریحی			
فرصت‌ها (O)							
۵	۱	۶۵.۸۳	۶۶.۶۷	O ₁ = توجه دولت به سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری			
۴	۱.۰۳	۶۵.۸۳	۶۷.۵	O ₂ = افزایش انگیزه‌ی بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری			
۳	۱.۲۳	۷۵.۸۳	۷۶.۶۷	O ₃ = تلاش برای افزایش انگیزه مسافرت در بین مردم مناطق اطراف و کل کشور			
۶	۰.۹۷	۵۹.۱۷	۶۱.۶۷	O ₄ = وجود مناطق و شهرهای پرجمعیت در اطراف شهرستان			
۸	۰.۵۷	۴۴.۱۷	۴۶.۴۷	O ₅ = پایین بودن فضاهای نامناسب تفریحی در شهرهای همجوار			
۲	۱.۴۳	۸۰	۸۰.۸۳	O ₆ = وجود آب و هوای مطبوع و باغات منطقه برای جذب توریست			
۷	۰.۹	۶۷.۵	۷۰	O ₇ = قرار گرفتن شهرستان مراغه در مسیر استان‌های آذربایجان غربی، کردستان از سمت غرب به سمت مرکز کشور و بالعکس			
۱	۱.۵	۳۲.۵	۴۸.۳۳	O ₈ = دارا بودن پیشینه غنی شهرستان به دلیل پایتخت ایران در گذشته و ثبت این اتفاق در کتب تاریخی			

تحلیل SWOT				شاخص اولویت	شاخص اهمیت	شاخص اجماع	رتبه
تهدیدها (T)							
۱	۶۳.۳۳	۶۰.۸۳	۱.۱	۲	T ₁ = احتمال شکست یا سودآور نبودن سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری		
۶	۵۱.۶۷	۵۰	۰.۴۷	۶	T ₂ = امکان افزایش امکانات و تسهیلات تفریحی و گردشگری در شهرهای همجوار		
۴	۶۳.۳۳	۶۰.۸۳	۰.۹۳	۴	T ₃ = افزایش میل و انگیزه گردشگران به مناطق اطراف		
۳	۷۰.۸۳	۶۸.۳۳	۱.۰۶	۳	T ₄ = از بین رفتن فرهنگ بومی و محلی به صورت تدریجی		
۱	۳۸.۳۳	۳۶.۶۷	۱.۲	۱	T ₅ = از بین رفتن زیست‌بوم و پوشش گیاهی منطقه ناشی از حضور گردشگر		
۵	۵۱.۶۷	۴۴.۱۷	۰.۸	۵	T ₆ = وجود سیستم اداری خشک و بدون انعطاف در ارائه مجوز برای ایجاد تسهیلات و تاسیسات گردشگری در منطقه		

ایجاد تشکلهای مردم‌نهاد برای ترویج گردشگری و آموزش مردم جهت برخورد صحیح با گردشگران؛
۵. ایجاد هماهنگی میان نهاد و بخش‌های مختلف برای گردشگری برای توسعه این صنعت در شهرستان.
بر اساس بررسی‌های انجام‌شده روی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری (سوات) نتایج زیر حاصل شده است:

۱. از مجموع عوامل داخلی موثر بر توسعه گردشگری منطقه مراغه تعداد ۱۱ عامل، نقاط قوت، ۷ عامل به عنوان نقاط ضعف شناخته شده‌اند؛

۲. از مجموع عوامل خارجی موثر بر توسعه گردشگری منطقه مراغه تعداد ۸ عامل، فرصت خارجی ۶ عامل به عنوان تهدید خارجی شناسایی شده است.

بررسی نتایج جنبه‌های کمی نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها بیانگر این است که در بین نقاط قوت مولفه‌های پتانسیل قوی برای سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری، وجود آثار تاریخی و باستانی غنی مهم‌ترین نقطه قوت در توسعه گردشگری منطقه مراغه محسوب می‌شود و این امر در تحقیق کاظمی و همکارانش و نورکویچ و پدرانای اثبات شده است. از دید آن‌ها استان لرستان منابع توریستی فراوانی دارد که می‌تواند باعث جذب گردشگر و توسعه منطقه گردد. همچنین نورکویچ و پدرانای بر این اعتقاد هستند که منابع توریستی باعث توسعه می‌شود. از این‌رو مراغه منابع توریستی فراوانی را چه طبیعی و چه تاریخی در خود جای داده است که در نوبه خود با حضور گردشگران به توسعه شهر و زیرساخت‌های گردشگری می‌تواند کمک شایانی بکند. همچنین مولفه‌های نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی، مهم‌ترین نقطه ضعف در توسعه گردشگری محسوب می‌شوند. لذا با توجه به نقطه قوت و ضعف گردشگری مراغه، مدیریت شهری بایستی بستر و فضای لازم را برای حضور سرمایه‌گذاران در زمینه گردشگری را فراهم نمایند؛ زیرا پتانسیل در این بخش بسیار بالا بوده و از طرفی کافی نبودن زیرساخت‌های لازم برای گردشگری و سرمایه‌گذاری

همان‌گونه که جدول ۱ ماتریس تحلیل SWOT نشان می‌دهد مؤلفه‌های از بین رفتن زیست‌بوم و پوشش گیاهی منطقه مراغه ناشی از حضور گردشگر و احتمال شکست یا سودآور نبودن سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری شهر مراغه، به ترتیب با میانگین وزنی ۱.۲ و ۱.۱ مهم‌ترین تهدید خارجی برای توسعه گردشگری محسوب می‌شود و در مقابل امکان افزایش امکانات و تسهیلات تفریحی و گردشگری در شهرهای همجوار با میانگین وزنی ۰.۴۷ و وجود سیستم اداری خشک و بدون انعطاف در ارائه مجوز برای ایجاد تسهیلات گردشگری با میانگین وزنی ۰.۸ رتبه پایین‌تر را در میان تهدیدات بیرونی به خود اختصاص داده‌اند.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به استراتژی‌های مطرح در مورد گردشگری می‌توان به استراتژی رقابتی/تهاجمی (SO) تاکید بیش‌تری داشت زیرا موقعیت طبیعی شهرستان و توسعه اکوتوریسم و ژئوتوریسم و آثار ثبت‌شده تاریخی بسیار در شهرستان موید این موضوع است که بتوان بیش‌تر در این استراتژی توجه کرد. هرچند این موقعیت طبیعی و یا پتانسیل‌های موجود در زیر ساخت‌های ورزشی در راستای برگزاری مسابقات ورزشی می‌تواند تاحدوی توجه به استراتژی تنوع (ST) را هم در نظر آورد. مواردی که برای استراتژی رقابتی/تهاجمی می‌توان برشمرد:

۱. تاکید بر توسعه گردشگری طبیعی (اکوتوریسم) و ژئوتوریسم از جمله کوه‌های سهند و غار هامپوئیل؛ به دلیل مزایایی که این نوع گردشگری برای توسعه منطقه دارد؛
۲. شناسایی و بهره‌گیری از آثار تاریخی، از جمله رصدخانه و گنبدهای کبود، غفاریه و سرخ و معبد مهر برای جذب گردشگر به منطقه؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و حمایت از این بخش برای توسعه زیرساخت‌های گردشگری؛
۴. به‌کارگیری نیروهای متخصص و با تجربه به منظور

ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و اثرات آن‌ها بر گردشگری و ارائه راهبردهایی برای توسعه گردشگری در منطقه، افزایش اثرات مثبت و کاهش اثرات منفی و شناسایی منابع و جاذبه‌های گردشگری و بهره‌گیری مناسب از این منابع می‌باشد. بنابراین برای تحقق اهداف گردشگری در منطقه مراغه با توجه به یافته‌ها، اقدامات و راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

- شناسایی جاذبه‌های گردشگری در مناطق مختلف مراغه و فراهم نمودن بستر لازم برای ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار؛

- حفظ آثار تاریخی و معرفی آن با گردشگران با روش‌های مختلف؛

- تاسیس کارگروهی جهت هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف به منظور برطرف ساختن مشکلات سر راه توسعه گردشگری در مراغه؛

- استفاده از مولفه میهمان‌نوازی مردم شهر و فرهنگ‌سازی برای قبول گردشگر؛

- اجرای برنامه‌های گسترده تبلیغاتی در فضای واقعی و مجازی جهت معرفی اماکن تاریخی و فرهنگی، طبیعی و حضور مداوم و چشمگیر گردشگری شهرستان در برنامه‌ها و همایش‌های مختلف منطقه‌ای و کشوری؛

- جذب سرمایه‌گذار در راستای توسعه زیرساخت‌های گردشگری؛

- تخصیص بهینه منابع برای سرمایه‌گذاری و توزیع امکانات مناسب بر اساس اولویت‌دهی به مناطق زودبازده گردشگری در مراغه جهت اشتغال‌زایی؛

- احداث و ایجاد پناهگاه‌های مختلف کوهستانی در دامنه کوه سهند برای اسکان کوهنوردان و جذب گردشگران ورزشی؛

- ایجاد بازارچه‌های محصولات کشاورزی و دامی و سبزیجات کوهی در کنار اماکن تاریخی.

در این بخش می‌تواند افق روشنی در گردشگری مراغه را فراهم نماید. لذا مدیریت شهری به عنوان یک وزنه تعادلی همچنان که در تحقیق مافی و سقایی به عنوان یک عنصر برای تامین زیرساخت‌های گردشگری مطرح شده، می‌تواند در جهت توسعه زیرساخت‌های اماکن توریستی نقش به‌سزایی ایفا نماید. علاوه بر این از بین فرصت‌های بیرونی، مؤلفه دارابودن پیشینه غنی شهرستان به دلیل پایتخت ایران بودن در گذشته و ثبت این اتفاق در کتب تاریخی، به عنوان با اهمیت‌ترین فرصت بیرونی و از بین تهدیدهای بیرونی، از بین رفتن زیست‌بوم و پوشش گیاهی منطقه ناشی از حضور گردشگر در منطقه به عنوان تهدید اصلی برای توسعه گردشگری به حساب می‌آیند. با توجه به این که نام مراغه در گذشته زیانزد بوده و در حال حاضر برخلاف گذشته در گمنامی به سر می‌برد و در این خصوص بایستی کار جدی صورت پذیرد و سعی بر این باشد تا تهدیدهای پیش روی گردشگری در شهر مراغه به حداقل برسد.

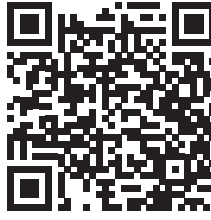
دستاورد این پژوهش این است که توسعه گردشگری در مراغه بیش از هرچیزی از طریق کنترل تهدیدها و تقویت نقاط قوت میسر می‌شود و این امر تنها از طریق برنامه‌ای هدفمند، اصولی آینده‌نگر، منسجم و توجه به عناصر تشکیل‌دهنده گردشگری از جمله جاذبه‌های مختلف، حمل و نقل درون و برون شهری، تبلیغات مجازی و محیطی، مدیریت کارآمد، خدمات و زیرساخت‌های گردشگری، تدوین مقررات تسهیل‌کننده، و شاخص‌های فرهنگی امکان‌پذیر است. در ضمن هر شهری بایستی با توجه به شرایط و پتانسیل‌های موجود مورد بررسی قرار گیرد لذا شهرستان مراغه هم، شرایط خاص خود را داشته و بایستی راهکارهای توسعه گردشگری براساس ویژگی‌های آن مطرح شود.

۸. راهکارهایی برای توسعه گردشگری

در تحقیق حاضر، هدف کلی شناسایی نقاط قوت و

فهرست منابع

- Aghajani, Hamid, and Mostafa Azkia. 2015. Sociological Analysis of Tourism Impact on Regional Development (Case of Study: Rasht City, Gilan Province). *Journal of Iranian Social Development Studies (JISDS)* 7(4): 7-28. https://jisds.srbiau.ac.ir/article_9060.html. [in Persian]
- Ahmadi, Fazllah, Khadijeh Nasiriani, and Parvaneh Abazari. 2008. Delphi technique: a tool for research. *Iranian Journal of Medical Education* 8(1):175-85. [in Persian]
- Azad Armaki, Taghi, Mahdi Mobaraki, and Zohreh Shahbazi. 2012. Investigation and Identification of Social Development Applied Indicators (Using the Delphi technique). *scds* 1 (1): 7-30. <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-21-fa.html>. [in Persian]
- Azkia, Mustafa, and Ali Imani. 2015. *Sustainable rural development*. Tehran: Information. [in Persian]
- Hamavi, Yaqut. 1983. *The common choice of Yaqut Hamavi*. Translated by Mohammad Parvin Gonabadi. Tehran: Amir Kabir. [in Persian]
- Hataminejad, Hossein, and Amir Sharifi. 2015. Examines the role of urban tourism development on sustainable urban development (Case study: Sanandaj). *urban tourism* 2(1): 61-74. doi: [10.22059/jut.2015.54066](https://doi.org/10.22059/jut.2015.54066). [in Persian]
- Jaswal, Sultan Singh. 2014. Role of Tourism Industry in India's Development". *Journal of Tourism & Hospitality* 3: 1-6. doi: [10.4172/2167-0269.1000126](https://doi.org/10.4172/2167-0269.1000126)
- Kazemi, Mahdi, Mahmoodreza Esmacilei, and Alahyar Beigi Firozi. 2013. 'Establishment and Selection of Strategy for Tourism Development in Lorestan Province Based on SWOT Analysis and Quantitative Strategic Planning Matrix'. *Geography and Development* 11(32): 47-60. doi: [10.22111/gdj.2013.1163](https://doi.org/10.22111/gdj.2013.1163). [in Persian]
- Khajehnabei, Fahimeh, Mohammad Reza Zand Moghadam, and Zeynab Korkeh Abadi. 2021. Analysis of Social, Cultural, Economic, Environmental and Institutional Structures in the Growth and Development of Urban Tourism, Case Study: Galugah City. *Journal of Urban Ecological Research* 11(21): 13-28. doi: [10.30473/grup.2020.7469](https://doi.org/10.30473/grup.2020.7469). [in Persian]
- Khosravi, Mohsen. 2005. Investigating the tourism capabilities of Qom province and its effects on the development of this province. M.A. thesis, Shahid Beheshti University.
- Mehdizadeh, Abbas, Mehdi Talebpour, and Mehrdad Fathi. 2014. 'The study of sport tourism Status in the city of Mashhad based on SWOT Analysis'. *Applied Research in Sport Management* 2(4): 23-36. https://arsmb.journals.pnu.ac.ir/article_804.html. [in Persian]
- Nurkovic, Rahman. 1995. "Influence of Tourism on the regional development of Bosnia and Herzegovina". Bosnia and Herzegovina: University of Sarajevo.
- Pedrana, Margherita. 2013. Local economic development policies and tourism. an approach to sustainability and culture. *Regional Science Inquiry, Hellenic Association of Regional Scientists* 0(1): 91-99. <https://ideas.repec.org/a/hrs/journal/vvy2013i1p91-99.html>
- Roknodin Eftekhari, Abdoreza, Davood Mahdavi, and Mehdi Poortaheri. 2011. Localization Process of Sustainable Development Indicators of Rural Tourism in Iran. *Journal of Rural Research* 1(4): 1-41. https://jrur.ut.ac.ir/article_22685.html. [in Persian]
- Sarookhani, Baqher. 2004. 'Qualitative Delphi: A Research Tool in the Social Science'. *Women's Studies Sociological and Psychological* 2(4): 86-121. doi: [10.22051/jwsps.2004.1244](https://doi.org/10.22051/jwsps.2004.1244). [in Persian]
- Sepehrvand, Majid. 2002. *Maragheh in the course of history*. Tabriz: Ahrar. [in Persian]
- Scheyvens, Reina. 1999. "Ecotourism and the empowerment of local communities". *Tourism Management* 20(2): 245-249. doi: [10.1016/S0261-5177\(98\)00069-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00069-7)
- Taghvaei, Masoud, and Azam Safar Abadi. 2011. The role of urban management in achieving sustainable development of urban tourism in the city of Kermanshah. *Journal of Arid Regions Geographic Studies* 2(4): 35-52. http://jargs.hsu.ac.ir/article_161278.html. [in Persian]
- Yasoori, Majid, Esmacil Ramezanpour, and Marziyeh Qani PourTafreshi. 2012. Investigating the impact of urban tourism on the economy of a case study: Lahijan city. In Processing First Conference of Iran's national tourism and nature tourism. <https://civilica.com/doc/195486/certificate/print/>. [in Persian]
- Zivyar, Parvaneh, Somayeh Teymoori, and Mostafa, Norouzi. 2013. 'Feasibility of Tourism Industry in Khorram Abad based on SWOT Analytical Model'. *Territory* 10(39): 75-90. https://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_6147.html. [in Persian]

<p style="text-align: center;">نحوه ارجاع به این مقاله</p> <p>قهرمان، ناصر، سیدمحمد سید میرزایی، و مصطفی ازکیا. ۱۴۰۲. برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار در شهر مراغه براساس تکنیک سوات. نشریه معماری و شهرسازی آرمانشهر ۱۶(۴۲): ۲۲۹-۲۴۰.</p> <p>DOI: 10.22034/AAUD.2023.288865.2488 URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_173193.html</p>	
<p>COPYRIGHTS</p> <p>Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open- access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.</p> <p>http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/</p>	